

I den orten, var jag förfes: Björnamåla. Asarums s. n. prästares och
mycket om Mjölkhärrar. Ingen kunde med säkerhet säga sig ha sett
den. Men alla visste att de funnos. En nabokvinna till oss
Murelas Inga sares att have haft sådana, i sina yngre dagar.
Käringen var liksom vi: ytterst fattig! Och en gång, någon skrek
på mig, bad jag Inga göra oss en hare så att vi kunde få oss lite
mjölk. Men Gud vad den gamla käringen blev arg. Jag vågade aldrig
kungsta om härrar mera! Materialet till härrarna skulle varit tvänne
kvarterlänga stäcker, bräna i båda ändar, sammanhållna förut av en
lång remsa av himman från någon slagta ko samt vidare av en svart
ulltråd. De fick ingen förmåga att ora mjölk, utan de gjordes i själva
dymmelocockan. Och orag endast till den som gjorde dem. Men en natt
så det var åskråva kunde de inte ora någon mjölk. Withare man en
sådan nästan i härrarna fick man ej röra stäckerna med fingrarne
Utän man skulle ora ihop ris och kasta på dem samt sätta eld på
rishögen så blev det stut med dem! Yllant kunde de säga åt sig så
mycket mjölk att de spydde på hemvägen. Detta blev vad vi kallar

S13 Ph

"Trollspott": Parant vi någon gång på se bland gräset och som utgör
 avseendring eller extremt små insekter. Trow på trollspottet
 fanns nog hos lite var: Ty vi barn, tillsades att se upp så att vi ej
 trampade med bar fot i det! Ej heller borde vi röra det med fingrarne!
 Hvad det till slut blev av en mjölkhare vå hans egariinna var, Hörde jag
 aldrig någon sitta reda på. "Endast kättingar gjorde mjölkharar"
Hur visste man att korna mjölkats? Den person som i varje gård
 hade till syssla att mjölka korna hade så noga reda på varje djurs
 dagliga mjölkkvantitet så att hon såg genast efter mjölkningen, om
 något saknades, av den vanliga ransonen Dessutom saknade djuret
 som mjölkats eller "sugets", som det hette, sin vanliga liflighet De
 blevo magra, och "purviga i toet" så vå syns vål vå fattas om måt
 Pador! Hår kallade: Täsoor. trodes ej mjölka kor på så sätt: Att de i
 likhet med haren: Drog mjölk ^{till} för någon viss person Emellan paador
 ansågos som halft troll, som ingen ville ha något att göra med!
 Men när korna kommartit fingo sår på spenarne sade man: Nu
 har "Täsoorna sugat korna igen", Rediga trollöjor vå Kerre skapt!

För att få tur med sina egna djur, och med det samma mycket mjölk av dem, hade man flera utvägar att välja på. Köpte man t. ex. en ko borde man gärna komma åt att få med sig någon mjölk från någon av säljarens bästa ko, som sedan vid hemkomsten gavs de köpta djuret. Kunde detta ej ske vid köpet borde det ske vid annat tillfälle, och helst under Dymmelveckan. Helst borde denna mjölk stjälas. Ett märkvärdigt drag ur folklynnet, på en tid då tjufnar både straffades strängt, och betraktades såsom det mest vanäraade brott. Släktförhållandena spelade heller ingen liten roll. Det dugde inte att göra några puffens med lagarna så långt bort i släkten som till kusiner, såvida man ej ville utsätta sig för hela släktens hat, och ofta hämnd. Väst kusin kunde gå an, isynnerhet om denne var mindre välkänd. Längre bort var allting tillåtet.

Köpte man en gris, borde man (Säljaren overtalar) smussla med sig några strå av halmen i legan. Då tog man berinaturen med sig. (Detta är ännu brukligt). Men hade man nu fått tur, ville man gärna behålla densamma. För gärvar der tomtar fanns var man temligen trygg, enär man visste att tomten ville gärvens bästa, sålänge man ej stötte sig med honom

Långe Riddar Iorn i Hånsjömåla-Jenshög s. n. passare sin tomte med
mat och brännvin varje jul "Drog han te huset varenda natt" Men en
jul rop Schwen sig fuller och glömda tomten, Då ble denne arg
o slo se te nabocus Björnsons tomte o hjälp honom o ora så att
Björnson ble rike kaerw och Iorn, den saken ble fattig.!!

För att vara säker slog man en flygrönsfinne och en bit väastäl i forskallan
och gjorde Klainen (=halsbinslet) av flygrönssträ! Tog så sin nål ve
så kunde kloka Maria i Torstarp Isarums s. n. bota rätt mörk.

Men ville en gå te kloka Anna i Småland så va hon likare.

Oturare så se så att en träffte Iorn i Boahaga på en auktion
alla marknad o köpte se en pyngla, å honom o hängde i lagarn
sen kunde en va holla säker, josi ren kaerw han ä lärare
än vår präst. Ja tro han hade rätt te o vatt kung!

Obs! Iorn i Boahaga ansågs vara södra Smålands förmåste
trollkarl och få-ordetor. Kloka Anna fick lära konsten av honom.

* Pyngla = små spån av 9 slags fruktbaraste träd, Gullt maskmjöl, Porkare frö av
johannesört m. mera. inlagt i en lapp, omkunsen med svart ulltråd = Trollkennuta

Väiterna eller jordfolket, ansågs i allmänhet ej såsom farliga. Men ibland kunde de bringa otur med djuren. När Laga skiftet verkställdes i Emnebova vid 1830 talet, var "Jon-Marsen", en av de första bönderna som utflyttade. Borde i flera år i sin nyuppförda gård och allting turade sig för honom. Så en vinter fick två av hans bästa kor "Väiter-bett"! (Så kallades ett slags särnar, kor fingo på benen vid klövarne. Orsaken här till var att djuren stod och stampade i orenligheten i bäset hela vintern och ej hölls rena) Vid efterseende i bäset syntes i ett hål i stengöten en stor padda, (som väl genom värmen i lagåren försummat att lägga sig i ovala) Nu var det allmän tro att jordfolket kunde anta skepnad av paddor! Och här var tydligt att det var paddan som sugade korna så att särnarna drigenom uppställt. Varken Jon Marsen själv eller någon av hans drängar vågade bära bort paddan. Men då de på fick Jon nabons dräng att bära paddan i hjön ofrånför gårdens klädför skulle drängen ha ett par nya träskostölar. På ihjel paddan vågade ingen. Drängen Jonas Melin levde så länge att jag hört honom själv berätta händelsen. — Emnebova i Asarums s.n.

ACC. N:R. 4189

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Blekinge Upptecknat av: Aug. Holmberg
Härad: Bräkne & Lister Adress: Trångsta
Socken: Asarum Ringemåla Kyrkhult Berättat av: Fär och andra gubbar
Uppteckningsår: 1934 Född år   i

Uppteckningen rör Djurens sjukdomar och deras botande

<u>Register</u>	<u>Sid</u>
<u>Kastsjuka Utslag på Muleu</u>	<u>I - II</u>
<u>Veslebitna</u>	<u>II - III</u>
<u>Sjukdom i ögonen</u>	<u>IV</u>
<u>Morres bort</u>	<u>V - VI</u>
<u>Smörjning för Håk och Räv</u>	<u>VII</u>
<u>Klinter</u>	<u>VIII</u>
<u>Almän² översigt</u>	<u>IX</u>
<u>Slå blodvite för trollvorn</u>	<u>X</u>

Kastningen hos kor. Likken på sistå åren ansetts vara av Epidemisk art! trooves förr att härrörre av m^åka tillfälliga orsaker! Men vilka, var man ej på det klara med. Antingen hade kon vis sin farning blivit utsatt för ett ~~svårt~~ särdeles out o^ga! Eller hade kon råkat trampa på något vaite! Råkat bli för hårt onjölkas av trollkarar. m. mera. Jag kommer ej ihåg allt! Någon bot visste man inte härfor! Man berättade att Joan i Boahaga (Småland) någon gång lyckats läsa bort styget! Men det lyckades högt sällan. Utslag på mulen! Lär på kelvarne (Troligtvis Mul och klövsjuka) Fastän detta namn ej så brukades, uppträdde så och så med långa mellanrum. Men härfor visste man bot. så snart man såg att det uppstod blåsor i snalg och mule, värme man tjära i en järnpotta och inmed dromed den angripne mulen, när tjäran var nästan kokande, en gång varje dag så länge sjukdomen varade. Till kelvarne tog man de längste blå man hade i lintättarne doppade dessa i den heta tjäran samt drogte in blårna så hårt som möjligt i kelvarnes öppningar. Blåorna fingo sitta kvar

men de fuktades med het tjära ^{varje dag} till dess djuret blev återställt. Någon
nerlagstning hördes aldrig ontalas. Att sjukdomen var av öfvergående art
berorde väl på den röda korasens stora motståndskraft.

Att ormarne, som på vissa trakter förekommo ganska talrika, skulde
förorsaka åtskillig skada på de betande djuren, säger sig själv. Men
av någon oförklarlig orsak, erkände icke folket detta, fastän alla symptom
tydlig visade att djuren ormbitits! I stället sade man: . Att de blivit
Kessle-bitna. Botemedlet var följande: I något lämpligt kärl, t. ex
en större sked, slog man ihop en sup brännvin och en lika portion
bomolja, som man på något sätt kom åt att hålla i svalget på djuret
så att detta svalde ner satsen. Detta för att giflet ej skulde slå sig
på hjärtat!! Sedan skulde man ta ett vasselstuck och låta detta
hållas i hansen vandra först rundt om halsen på djuret. Derpå runt
om bogen och emellan frambenen och sist rundt om kroppen
och mellan bakbenen. De sjunde klassens trollkarlar som utöva
denna procedur läste på samma gång någon formelår som de
strängt höll hemlig. Om några var var djuren återställda i

de flesta fall emellan ett ormbett har föga att betyda! Jag själv har en gång och min äldre bror blev två gånger ormbitna utan att det bekom oss vidare, på två år var vi bra, ingenting gjordes!

Min farfar som ofta hade med sådant att göra använde kokt mjölk som hälldes i det sjuka djuret samt trillade det bitna stället med brännvin flera gånger om dagen. Detta var hans recept!

Uppfrågelistan är framställd en fråga: Om hänsyn togs till köls hunger, för mycket stillastående, varvar eller bristande reulighet! Härpå kan svaras: Menuskorna tog föga hänsyn till sig själva knappast någon till sin nästa, och allsintet till djuren! En meniska borde kunna tåla nästan vad som behövs. Och då borde djuren tåla mycket mera! Vi hade ett uttryck: Den som inte tål vår världens kläm, må ta lite gammalt på sig, och gå hem!! Det hör ej till svaren, men torde likväl ha sitt intresse att veta: Det var gamla bwinas var absolut immunt mot ormbett. Der soinen stödade fram i lagarne och hittade en orm, åt de upp den. Om då ormen högg dem i nosen flera gånger betydde rätt ingenting!

Hvad det berodde på kan jag ej säga, men det förskom bland djuren förr
 egensomliga sjukdomsyftningar som numera försvunnit. Och som
 ären botades på ett underligt sätt! Följande förskom tabrika fall av:
 "Den vita hinna som finns i kornas ögon, kom ofta av någon ^{okänt} orsak
 att svälla ut på ett onormalt sätt. Då brukade man ta en grov synål
 med påtrörd lingarnsträv samt sticka nålen genom denna vita hinna
 samt draga träven efter så att man med handen fick ett fast grepp
 varpå hinnan drogs med våld ut ett långt stycke. Detta stycke
 klipptes sedan av med en sax. Derpå tog exekutören munnen
 full med stött Alum och salt samt vatten, och sprutade denna
 blandning in i djurets sargade öga. Det säger sig själv: att
 djuret under operationen ogeras stor stilla, varför nålens spets
 flera gånger kom i alltför nära bekantskap med själva ögon-
 hinnan, förorsakande tillfällig pina och framtida men!
 Alltså gjordes i bästa avseigt, utan någon tanke på
 djurets livande. Man hyste ingen rökhet mot sig själv! Och
 därför kunde man ej begära att det skulle finnas medkänsla för djuret.

Ofta hände, isynnerhet under det långa stillastående om vintrarne
att korna fingo en snubbtartar uppsvälning å svansen, ute mot
svansspetsen. Tillfölje av denna åkomma blevo de mindre begärliga
på att förtära sitt foder varför man på vardagspråket sade att:
De smoddes bort = (Avtynade). Man tog då en skarp kniv, och
skor en skära genom huden på svansen, så lång som snulstern var
så att det blödde, varpå man strödde finstött salt i såret ett par
gångar. Sedan fick det läkas bäst det ville och kunde! Någon
förbindning kom aldrig i fråga. Denna sjukdom förkom rätt
allmänt under vintrarne. Man visste intet namn på den!
När potaterna plockats på åker eller vedjeland, och kreaturen
sedan betade överstades, äto de ären de kvarlemnade potaterna.
På hade nu en större potatis fastna i svalget på ett ögon.
Löpte det fara att döas! Uppmärksades missödet brukade man
använda följande kurmetod: En lång smidig björkstekning
avkrystades och fördes med kraft med genom djurets strupe
då i de flesta fall, den fastnade potatisen lossnade och gled

så smaningom ned i magen, eller rättare vänmen. Men ibland kunde hända att den fastnat så pass, att man ej isten risk att stöta sönder strupröret kunde få den loss! Då väntes djuret på sidan och en större rundad sten lares under strupen. Med en annan sten eller med yxhammare slog man så ett bra slag just över den fastnade potatisen sått, och på så sätt korsades denna och gled ner! Om strupröret på samma gång fick en lättnad, reflekterade man icke över.

Någon undersökning av sjuka djur efter naturliga begrepp, förekom ej. Folket hade själva samlat en del erfarenheter. Och här och där fanns en så kallad Fä"-doktor som rådfrågades i kringigare fall. Der man behöfve salvor eller okester lagades dessa alltit hemma, och nästan uteslutande av markens örter eller vissa träs bark, som fä"-doktorerna under somrarna själva plockade och samlade, hela korgar fulla. Man gör orätt, om man säger att allt vad de gamle härvidlag förtozo sig var bara humbug. De hade lång erfarenhet att bygga på och gjorde mången gång kurer som var värda beröm. Och framför allt måste vi vis beömda ha i minne att varken folk eller djur voro kleniga

Hök och Räv, av vilka de senare det fanns en, nästan i varje buske, gjorde mycket skada på höns och lamm! Och fastän detta hör till skavgörelsen, och ej till sjukdomarne, torde det ha sitt intresse att veta hur man försökte skydda sig däremot! Lammene ingicks rundt halsen med Asapatelia = droppar = (Ett slags, på. knötek köpt olja, med en förfärlig lukt) För höns fanns ett annat medel. Här följer ett recept som jag skrev upp efter ett gammalt, Fargar have. Skapa bara att jag ej följer 1700 tals stoningen "ta bra harskett ister stött som try tomma stek dä på en plåt tess dä ringer som vann, låg i try da fira konn divo = sträcke, köp sinn pa abetekett asapatelje dropa fo tie styro ält ihop vettahära vail, smoi väpchousen blann fjäramanä vätta, dä jälpo fo bo höken o räven"!!

(Övers: Tag harsket ister så mycket som tre ggr en mans tumme, och lås detta smälta, Blanda här några korn Dyodsträck och för 10 styver Asapatelia = droppar samt knåva ihop detta till en mjuk salva, smörj in detta bland Värpchousens fjövar så vill varken hök eller räv taga hönsen)
Den ohyggliga lukten frestade hönsen för räven, men icke för höken.

En egendomlig utslagsjukdom förekom förr mycket. Och ännu ser man ett och annat djur behäftat med Horn eller bröskortare utväxter. Gråa oregelbundna, mycket spruckna knölar! Förekommer helst hos kor, mindre ofta hos oxar, men någon gång hos hästar. Storleken kan variera från en nöts till ett par knytnävars storlek, sätter sig helst på buken och ofta på bakbenen, mindre ofta på hals och framben. De kallas Klintar. Botemedlet är ännu utesamma som i våra fäders tid! Man tar ett långt starkt tagel en hästaransen och serper detta några gånger rundt om den innersta smalaste änden på klinten och sträcker åt taglet mer och mer för varje dag. Till slut har taglet skurit av halsen på klinten så att denna faller av. På hästar bli klintarne sällan större än en stor nöt och dessa kan skäras bort med en kniv. För 12 a 15 år sen hade August Andersson, Pakamåla, Ringamåla en ko som fick hela buken fulltast med klintar som äro blott oräntligt stora, 9 a 10 tum långa. Till slut lät han skjuta och gräva ner djuret. Den liknade en fantastisk orake! Detta är ena gång jag vet att något djur behöft rövas för klintarnes skull. De äro oömma, men djuren tycks ej lida något av dem.

Med undantag av kast-sjukan, voro de hittills omtalade sjukdomarne ej sådana som troddes härröra från troll gästar eller onda menniskor. Men dessutom fanns många, både verkliga och inbillade sjukdomar som man på flera sätt sökte värja sig för. Mjölkten t. ex. var något som i hushållningen hade mycket stor betydelse och som troddes kunna skadas på många sätt. Under Dymmetveckan var det aldrig lönt att tänka på köpa någon. Och om man hade dagsverksfolk och därför måste sätta mjölk på bordet varje dag, lades alltså denna vecka 3 st glömande kol i mjölksiden för att mjölken skogs sig. En orsak som jag ej känner, ansågs elden ha undergörande kraft. Knappast någon, och aldrig något kvinno, kunde denna vecka gå i en främmande stuga utan att få eldskol kastade efter sig! Något som ofta blev slagsmål för Annu vare var det om man Skärtorsdags morgon råkar komma i närheten av någon bondes dynghöj utanför kortallet. Man blef då trodd om att vilja på något sätt förgöra mjölken! Hvarför just dynghöjen ansågs lämplig här till kan jag icke säga! I början på 1870 talet skulle Karl Orre i Per Nilshöga, gå till en annan

torpare Krydda jösse i något ännu Skätorsdags morgon, och gång-
 stigen mellan torpen kom fram just bakom jösses lagård. Utan att
 tänka på sakem stannade Kalle ett ögonblick just vid dynghögen.
 Detta såg jösses käring genom köksgluggen, och just som Kalle stäck
 hufvudet inom dörren slog jösses käring honom på munnen med
 grytskeven så att tre tänder gick ut, och munnen blev full med
 blod! 'Ja ska ge dig för att du vill ta min mjölk!' sa karingen.
 Men var Kalle kåd, och vilde ha ord om sig att kunna trolla! Och
 det enda säkra medel att förlaga magten för någon att trolla, var
 att slå dem blodvite! Helöst på munnen! Den som icke i
 onödan ville komma i gråt, höll sig också hemma Dymmloröcken.
 Men skulle man nödvändigt gå någonstans, och ville komma
 helskinnad hem igen, gjorde klokast i att så snart han befann
 sig i någons sällskap varje ögonblick ha knytnaöven färdig
 till slag!! Jag hade så, och hörde så mycket galenskap
 omtalas, att jag knapt förstår hur folk kunde klara sig i ålora
 tior så vidskräcken säkert var mycket mera ingrodd.

Nötkreaturens bostäder.

Kostallet: I dagligt tal Fähuset. Var byggt något olika, hos torparne än hos bönderna! På de stora gårdarne var lagårven var byggt av stolpar och skiftesverk, hade man timrat väggarna med stockar så långt köhuset räckte, även mellanväggen som skilde köhuset från lauren var timrad. Lagårven föröfrigt var skifte. I äldre tid hade man intet annat golv i fähuset än marken med undantag av gängen längs väggen från ingångsdörren som alltid vekte ut mot fägårdven, som ofta, men ej alltid var skild från den egentliga gårdsplanen av ett gäre, av sten eller långa äror. Så att i spittorna var djuren stodo och stampade, var bara marken. Avstängningen, djuren emellan bestod av en snedd från väggen till marken gående åt, kallad båsbalk! Stundom med, oftast utan ifyllnad av bräder på den mot marken vettande trihornen! På väggen framför djuren var höhäcken, bestående av några snett i väggen, med sin nedra ändar inborrade stakar som uppått sammankhölls av häckastängen, i vilken de öfra ändarne inborrats

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

sid 1

Exc. N. V.

Landskap: *Blekinge* Upptecknat av: *Aug Holmberg*
 Härad: *Bräkne & Lister* Adress: *Långsta*
 Socken: *Asarum Ringamåla Kyrkhult* Berättat av: *Ärar och andra gubbar*
 Uppteckningsår: *1934* Född år *i*

Uppteckningen rör *Nötkreaturs våro, vinter & sommar*

<i>Register</i>	<i>si</i>
<i>Fähuset inredning</i>	<i>I-II</i>
<i>Renköring</i>	<i>II-III</i>
<i>Utköring</i>	<i>IV</i>
<i>Sommarbete</i>	<i>V</i>
<i>Hocus focus vid vårbuket</i>	<i>VI</i>
<i>Gödselns behandling</i>	<i>VII</i>
<i>All på tur med kreaturen</i>	<i>VIII</i>
<i>När Maran rider hästar</i>	<i>IX</i>
<i>Skvorr-kors på dynghögen</i>	<i>IX</i>

På golvet, under höghäcken stod en liten av bräver hopspikat ho
kallad foderbalja, hvori djurens ranson av sörpe lades.

Fönster i lagårvar tillhör sednare tiden! Förr, och långt fram i mitt
minne ansågs det tillräckligt med en glugg, på väggen mot solen.
Gluggen var såväl 12 a 14 tum i fyrkant och stängdes med en brädlopp.
När denna skjutits för gluggen, fanns ingen annan dörr i lagårn
än den som kom in genom dörren, vars öfre halva vanligen stod öppen.
En och annan gäststråle silade sig in genom knagghål eller springor
genom de ofta illa timrade räddgarne. I lagårvar med liten kreaturs-
besättning var det mycket kallt under skånga vintrar. Och när då
djuren svältfodrades så att de voro magra, fingo de fara ganska illa.
Hygien, i nutida mening var på landet förr, ett okänt begrepp!
Derigenom att hufvudvigtan av landbruket var equat åt kreaturs-
skötsel och ej på sådesproduktion, höll varje bonde flera djur än
han kunde vinterföra varför alltid djuren om våranne voro till
ytterlighet magra och dåliga! Fulla av ohyra och smuts! Stora
dyngkotor hängde löngat djurens sidor! Vål ropades de

med en stubbig björtekrast så och så, och stundom skottades de största kokorna bort med en spara, ofta så vårdslöst att här och en bit av huden följde med. Våra dagars djurskyddsföreningar hade fått ett vinnerligt göra om de funnits på den tiden. Det märkliga var: Att torparne i allmänhet vårdade sina kor bättre än bonden! Av skogsbonderna funnos högst få som insågo att det i alla händelser var fördelaktigt att behandla djuren väl. Smålandsingen vårdade sina djur bättre än skogsbon i Bleking. Något bättre var det väl i utbyggden men dock även här nära gränsen till djurplågeri!

På grund av den ärligen återkommande fjörvristen, räckte det aldrig till att strökalv under korna. När man betänker att i nästan varje gård en del av kalvtäcken måste rivas om senare i vintern, att användas såsom ^{varje var} födder, så inser man att strökalv under djuren var otänkbart. Mossa, gjung, hackat granris, Myrstackar eller jord var vad som bestod för djuren att ligga på. Och ryktning med skrapa och borste hövde man aldrig emittas om. Men hos torparne förekom här och där, att de skrapade sina kor med en kasseras ullkarva

Nötkreaturens utfooring.

Låsnart solen hunnit göra några bara fläckar i snötäcket, släpptes
ungojnen ut att föroija sig sjö! Bockgrenar högs ner och kördes
hem till korna som av dessa fick äta knopp (kallades: Knoppfoora)
Ett allmänt nödfoora var hingen. Här i Bleking skar man hingen
vart 3:e eller fjärde år, så att den var alltiw späs, och äts gerne
av både kor, får och gettur. Förutom vad bönderna med egu folk hann
skära, köpte de såmycket hing de kunde få om vägarne. Sjö-lar
jag skurit och sålt fjögvis säckar hing. 6 skilling för en tunn säck
Vårn var det när foort tröt medan snön låg på marken. Då fick
man ta hem grannis, hacka detta smält och slå soppa med varmt vatten
på riet i foorbäljan, så sette åtminstone djuren nosen ner i bäljan
men bölare av hunger, mer än de åt (Kallades också: Vargnälken)
Som man åt mossa på stonar eller bara fläckar på marken, tog man
särmt Och till slut, halmtaken på husen. Andra fram på 1880-talet
kunde man om vägarne få se tak utan halw, emedan denna foorts
upp på reuvintren. Många djur voro så medtagna av svält

att de måste lyftas upp och stöjas det första de släpptes ut om våren!
 Delvis hade detta sin grund i att djuren fingo stå stilla i tränga bås
 hela vintern så att lemmarna styfnat. Släpptes aldrig ut att rosta
 Far och jag fingo bevittna många olyckligheter under våra många
 och långa jagtturer. Jag tror knappast jag fått så stort intresse för djur
 om jag icke sett så mycket elände i min barndom, och det skulle
 varit ännu värre för min tid. Om somrarna deremot fanns bete
 i öfverflöd! På alla svejdiländ blev gott bete de första tre eller fyra
 åren efter att den avbränts. Många kär och sanka gästgärdar
 lägo till betesgång och så snart höst bergats fanns det bete om
 hela gården med undantag av de små åkerlapparne. Först på
 1850 talet blev betet något minskat, därför att man då här o där
 odlade någon mossa. Att bönderna kunde lifnära så många
 djur berodde på att de då allmänt hade den gamla hävade
 Rova eller Rödbrökiga korasen! Denna fordrade mindre underhåll
 än den Svart-brökiga lågländrasen som nu är på modet!
 Språga om oxar, som allmänt för användes till dragare

Bl. Bästana & Ristna
div. sk.
1934

4189

Aug. Holmberg
Får o. andra grubbare

21

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 51

hade man en egenomlig sed med dessa före vårbrukets början.
Man tog undan ett par brödkakor av julfäket och la de undan
till våren. Då någon dag förrän vårbruket började, odlades bröden
i lika många odlar som man hade oxar, och en bit lares i varje
oxes foderbalja så att djuret kunde förtära den. Det sares att
de oxar som fingo julfäket skulle ej tröttna i arbetet så länge
vårbruket varade. Men varför julfäket skulle kunna ge
denna underbara kraft hörd jag ingen kunna ge besked om!
När Om en torpare som körde med sina tronne kor, ville ha dessa
i gott skick under våren, bodde de ha av julfäket, såväl som oxar.
De få skogsbönder som hade häst, brukade under vintrarna
kasta hästgödseln till soinen! Detta var den enda kost som
bestoos dessa djur. (Med undantag av de som skulle slaktas)
Föröfrigt fingo de söka sig förrän baid de kunde de ströva
fritt omkring i långa rader, både längs vägarne och isynnerhet
sökte de sig till bokskogarne, och de på senhösten åt de allon.
Der lågo de i en hög i bergskrevor och gransnar om nättarna!

4189
Gödselns behandling

22
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

s. VII

Under vinterhalvåret brukade gödseln kastas ut genom gödsel-
gluggen varje morgon "Moka lagarna" hitte det. Den kastades
temligen vårdslöst i en hög utanför väggen, ofta så, att ryng-
högen gick högt upp på väggen! Irimbrunn förstod man sig ej
på! Den mesta ^{vrämen} rann för resten ner i marken der djuren stodo
emellan intet godo fauns i bäset, och sällan någon stensättning.
Samlares likväl något vårt, mest bara takoropp, hachade man
gerne en ränna, så att detta rann in på grannens tomt. +!
Sådan var dåtidens sätt att samla gödsel! Den viligt packade
av bläst och solskin torkade, och av regn och takoropp utlakade gödseln
kördes ned vårt i slädföre ut på de åkrar som skulle bära groda
(Omkring tre fjärdelen av åkern brukade trävas) Här lades gödseln
i en stor hög och täcktes med gräs, av den bonde som var
man om jordbruket och förståndig i vad han gjorde! Men den
late och liknöjre (Och dessa voro många) lade gödseln i många
små högar, från vilka han vid vårbruket kunde med grepen
strö ut den, utan att då behöva köra den vidare!

Det var en himmelsvid skillnad på gördels behandling då och nu
 Tröörna bluo och så oerfarna Tuntet under att det ofta blev missrikt!
 Med träska upphjelpa man vinterregnen, askan strövs ut på
 denna en dag då det regnade. Konstgöddel visste man inte om!
 Att få tur med kreaturen! Det ansågs lyckosamt, att ha en
 Hök, Uggla eller skata hängande över orren till fähuset
 Men allra förmånligast var att bora ett hål i orrträskeln
 till fähuset och der stoppa ner leranve den första kuggorn
 man hittade om våren, slå en träplugg i hålet och så låta
 orren vara. 1865, kanske 66 erhöi Stilla Bengt i Ebbars
 1/2 skäppa potater av Jon-Massen i Ennebova (Asarum s.u.)
 för en orre som borrhades in i träskeln! Skeletet av orren
 fanns kvar på lagårn byggdes om 1910—!! Jag har under
 mina byggnadsarbeten hittat sådana ^{skelet} på många ställen!
 Ofta högg man in ett femuddarmärke ★ i skeften över
 dörrarne på lagårdarne emellan även detta ansågs lyckligt!
 Hästar blevo ofta utsatta för obehaget att ridas av Maran

Över en sävan häst borre hängas en skarpslipad lie!
 När Löjtnant Kjellson (Fader till Kjellson på Boormantorp)
 egde och borre på Hjertsjömåla (Argo s.u.) hade han en oräng²
 från Vermeland som hette Siljas och den häst Siljas körde, reds
 av maran nästan varje natt. Siljas hängde vid en vass lie
 kom så en natt hem full och ännu ligger i stallet medan
 ruset gick över, råkar i fyllan slå handen på lie och skar
 sönder hela handen Dagen derpå måste han säga sanningen för
 Kjellson Då venne skönt förbjöd sävana galenskapen!
 För att förebygga korna från att bli mjölkare av mjölkhararne under
 sommarens betesgång, borre man Dymmelonsdags-kväll, sätta 3 kors
 i dynghögen, vardera koret gjort av 9 flygrömspinnar på så
 sätt att 5 spinnar vetter upp och ner och 4 spinnar på tvären. Korten
 skulle stå där hela Skär-torsdag. Denna morgon kunde annars
 trollkåringarne då de kom från Blåkulla ställa sig på dyngan
 sticka något i lagårsväggen och mjölka några tag. Var det
 så intet skyddsmedel, kunde deras harar ta mjölken för sommaren

ACC. N:R. 4189

Landskap: Blekinge Upptecknat av: Aug. Holmberg
 Härad: Bräkne Adress: Örängsta
 Socken: Åsarum Ringemåla Berättat av: Fär och andra gubbar
 Uppteckningsår: 1934 Född år   i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV
—*—

Uppteckningen rör Botesgång.

Register

Sis

Korna släppas på bote

I

Vallhyon Vajthöra

II

Skällkor

III

Hella eller Klampa fär

IV

Korus Pocus när kor skall på bote

V

Sommarfåhus

VI

Oka Grisar

VII

Höusen under sängen

VIII

Före enskiftet (i rundt tal 1830) bestämde äldermannen i byn, och
 så kreaturen borde släppas ut i den gemensamme beteshagen.
 Denna rättade sig efter växligheten. Kunde säkres alorig med säker-
 het bli samma dag för en längre följd av år. Hvad än gammal vana
 härvidlag hade att säga! Likadant var det med intagningen om hösten!
 Var det regnig sommar, växte gräset bra. Föfaktligen kunde djuren gå
 ute längre om hösten än under torkår. Och man ville ha dem ute så
 länge som möjligt. Ty alltid "Alltid" blev det ut om fören innan våren
 Något som jag förut påpekat då jag beskrev djurens utfodring Den som
 uppgår viss dag, har här för intet stö i verkliga förhållandet! De gamle
 berättare att 1829 höll djuren på att svälta ihjel. Det var så torrt att
 nästan alla lövträd från Bengts Haka till Thre, voro förtorkade och
 blafallna vid Midsommar. Däremot 1844, det år min Morfar og
 körde de med lickskjutsarne över isen på Öjesjön den 10. Maj —
 Förhållandet ändrades väl något sedan var och en fått bestämmanderätt
 över sina egor. Man kunde då i nödfall använda ängarna till tillfälligt
 bete. Men var likväl beröfvade av väderleken så att vad som togs den

ena gången minskade i samma grad till en annan gång. Hur man
 än vände sig var det arvsrätten som bestämde till för betesgången!
 Vallhjon = Vältehere-Välteväka. I obestämd form = Vallhjonet. Så länge
 Vargarne funnos och så länge betet var gemensamt hade man en vaktare
 för hela byns Nöttercatursskock, vanligen en större pojke, ofta en stor karl
 Långe Bengt i Björnamåla. Råsten-Petter i Norra Koka och Rätte Mässe i
 Askaremåla gingo vall med korna, så länge de orkade följa med i hägarne
 För får och getter som fingo nöja sig med det samma betet, hade man en
 särskild vaktare. En pojke eller väka i 14-15 års åldern. Såväl de äldre
 som de yngre vaktarne fingo sin mat för dagen med sig i en korg, som
 bars på ryggen med tvänne repstumpar över axlarna. Nästan lika med
 reummarne i en nutida ryggpåse! Maten var nästan alltid densamma
 En flaska mjölk, ett par druktiga skivor bröd, med smör och fläsk nedlagt
 i en rogelask! Räckte inte detta fick han plocka bär eller suga reummarne
 tills han kom hem om kvällen! Ofta krånglade de med att mjölka en get.
 eller en ko. Vallhjonet var ofta den verkliga mjölkbaren. Det var så
 bekvämt att skylla på denne seonare. Han kunde inte försvara sig!

Skållkor

Varje fästbeck, var någon av korna begärad med skarpare lokalsinne och bättre orienteringsförmåga än de öfriga, och denna fick alltid bli skållko. Och i regel följde hela skecken skållkon, som om de varit enad om att skållans ljud skulle vara samlingsignal för dem. Dessutom hade valthjont Bockhorn eller lur varmed de "ko-ko-koar" sammanan opuren om kvällarne. Dessa lurar gjorde valthjonten i jela av bäljebark som i hela tuten togs av träet ^{an} ~~o~~ varen då träet savar. Flera tuten sattes istämpla varandra till luren fick en längd av 3 fot och över. Genom en viss finess i sammansättningen kunde luren få högre och klarare ljud samt så skarpt att den hördes en hel fjärringsväg. När opuren hörd ko-koanori, svarade de med att böda, samt kommo samtligt. Skållorna köptes på marknaden, och varje vår brukade Småländska Fjällgjutare gå omkring och sälja skållor som de förvärfvat på vintern. Hylte-Kalle i Tingsryd gjorde sådana. Men de flesta kom från Västman. Av en i fästbecken hänger man skålla på en av de stillsamaste böorna = Tackorna. Hade man en bagge som elogs, hängdes en skålla om halsen på den, såsom tecken på att han ej tillhörde de fredliga i landet.

Nästau varje bonde hade sitt komärke inhuggat med mejsel i skällan
 Och detta hjälpte ofta till att uppraga en fåstua! Då denne ville av-
 yttra skällan. -- Emellan häre får och getter hade en obetvinglig lust
 att "flöja" över gårdsgårdarne brukade man "Hella" eller "Klampå" om.
 Klampen bestod av en aluslång rund stock med 4 a 5 tum diameter, som
 med ett groft snöre bandes om fårets hals! Fåret fick släpa klampen med sig
 Hella åter bestod av en 2 1/2 a 3 tum bred, 1/2 tum tjock och 12 a 14 tum lång
 Ekspån, med trene. Lätt vid varandra bonade hål, något från ändarne
 Genom dessa hål drog man en stark ålskinsrem som hårdt snörades
 om djurets ena framben och ena bakben! Alltid på djurets högra sida
 fötterna kommo härigenom att förbli på cirka 6 a 7 tumms avstånd från
 varandra, och båda fötterna måste förflyttas samtidigt! Djuren blevo
 härmed tvångsatta att hoppa över någon gårdsgård i allmänhet
 Men näringång kunde något djur ändå visa Akrobatprover med att
 likväl hoppa över "gärrn"! I så fall "korshoillars" resa! D. v. säga
 Man band höger frampot och senast bakpot fast vid "hoillan". Detta
 var ett styggt djurplågeri! Vid hastig rörelse störtade alltid djuret på
 näsan

Av de många frågor som under rubriken "Betesgång" framställts angä-
 ende djurens skgod mot tralleri, m. mera: "Kan knappast något sägas
 ha varit gängse bruk i Bleking! Orsakerna: Intressanta i sig sjelf, äro
allt för långa och invecklade att här kunna omtalas! Endast ett tricks
 som för reiten ännu ej är bortlagt må omtalas. För att få komma att av
 sig sjelf gå hem till laet om kvällen brukade Mor i huset om
 varen då djuren för allvar släpptes ut på bete, vira en lång svart
 ulltråd vaxelvis om skällkons horn. Tråden fast i ändan på tråden
 följde Mor med kon till laet eller grunden till fästrådet (= Den med
 gårdsgård fränskilda väg eller stig som leder från lagården till betes-
 hagen! För vanlig vis varje gård, numera sällsynt.) Till laet vändes
 kons hufvud mot gården menan. Mor nyptade åt sig tråden, samtidigt
 fick kon, helst en bit av julkörvet, eller någon annan godbit. Medsamman
 börde Mor säga: Kon nu snälle hem varje kväll, och ha alla korna med.
 Tråden skulle sedan hängas på en flygn²spinne i kons spitta
 hela sommaren igenom, helst överhöj² med en trasa så att inga
 främmare öjen = (Onsa ögon) kunde komma åt att skämma medlet.

St.
Båten
Liten 1934 Sommarfähus.

4189

Ang Holmberg
Strängst

30

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sis VI

I: 98.

Endast på en och annan större bondgård, uppförde man sådana
av fyra låga väggar med tak av näver och torr samt ett dörrhål
på ena gaveln. De voro endast avsedda för ungöfaren, som fingo
gå ute hela sommaren. Nyölkorna drovos hem till mjölkning var kväll.
Fäbodar ha ej funnits här i Bleking så länge, att någon av de gamle
visste att berätta derom. Men gamla torpnammn på Säter låter förmoda
att det ursprungligen funnits sätrar även här ute!

För fåren, som mycket levo av värmen, om de drovos lång väg varje morgon
och kväll, hade nästan varje bonde ett litet skjul i vilket fåren drovos
in om kvällarne. Dessa skjul voro av enklaste konstruktion, väggarna
gjordes av en eller Graugrenar, som flätades mellan rätt uppställda
stakar! Precis som ett "flätgäre" taket bestod av på väggarna förut
horisontalt lagda åsar, på vilka lares göckit med Francis! Dörren
var en lös lucka av Enstakar som inborrats ovan och nedan i ett
par "Okew". Den sattes löst framför det lilla dörrhålet och hölls
på sin plats av en snett ställd grov och tung träklamp.
Skjulet avsåg endast att skydda fåren för råven om nätterna

Vårreleken var fåren föga känsliga för, och för regn och oråder
lemnade dessa enkla skjul icke heller mycket skydd!

På den tiden Vargar funnos hade man även till fåren timrade
bestanta skjul, av vilka flera funnos kvar i min barndom.

Som en egenomlighet kan nämnas att Hon-fåret = Tackan, icke
hade samma benämning i yttre Bleking som i skogsbyggen.
I större antal hette fåren å båda ställen: En fårestock. Men var
det fråga om en särskild tacka, kallades denna i yttre Bleking för
Mätta!. Men uppe vid Smålandsgänsen sade man Loa istället.
Vinen som i långa rader frött sprang omkring på bygator och
vägar, lärde sig ibland till den oron att rota omkring gårdens =
gårdarne. Den gris som engång lyckats härmed gick sedan igenom
vilket stängsel som helst. För att styra en sådan vålosverkare okade
man om. Dessa grisok sågo konstfika ut! Under halsen bar grisen
en grov stark Ekstäm, fullt meterlång. På mitten var med 7 a 8 tumms
mellanrum bonade två hål i vilka de båda halvorna av en klyft
småker ek satts ner. Oranför griseus nacke var Ekstammen hel-

samt gick fullt 5 fot högt. Något ovanför nacken var belovan
börjare, kands Eken om med vridor eller bär, annars hade Eken
spruckit långt upp och grisen gjorde sig fri. Men med ett sådant
trålat på nacken, var det omöjligt gå genom en gårdsgård!
För att till slut tala om hönser, kan man i bokstavlig mening kalla
 dessa för husdjur ty under vintertid hade dessa sin plats under
 sängen och för och mor lågo. Framför sängen var en bräda ställd
 på kant, så bred att den räckte från sängbotten till golvet, och
 i denna bräda var med marare borrade många hål, genom vilka
 hönserna sträckte ut hufvuden och åto ut den framför brädan på
 golvet ställda "hönser-vacken". Ibland fingo hönserna fritt spatsera
 ute på golvet, då tuppen vanligen flög upp på bordet för att se
 efter vad ätbart der fanns. Ofta hände då att han satte sig på
 kanten av mjölkträget och passade på att lemna ett visitkort
 i mjölken, till föga förmöjelse för den, som sedan vid måltiden
 råkar få det samma i skeden (Undras varför folk voro så friska
 och helsosamma förr, då ingen hygien fanns någonstans)

Ett urgammat sätt att binda kor i laugårvar!

Halsbindet av trä, bestod av två delar. En 3 tum bred och $\frac{3}{4}$ tum tjock skiva av ek kallad Klain (h. klämma = sammanhålla) samt en krökt rep eller ungren med kvarsittande knagg i en ända samt hak i andra ändan som sattes in i skåran i klainskivan. Allt ihop hette nu Klain.

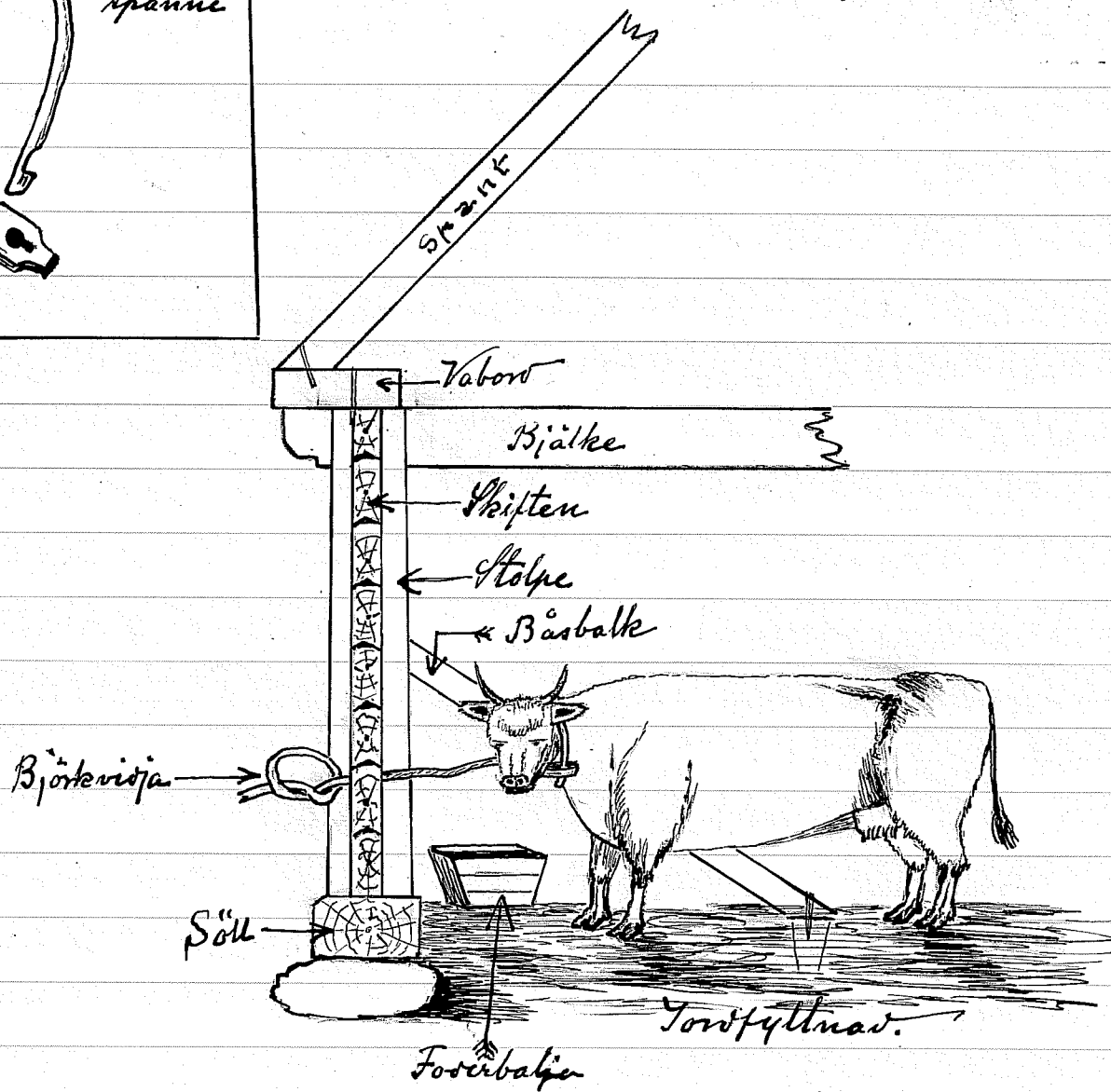
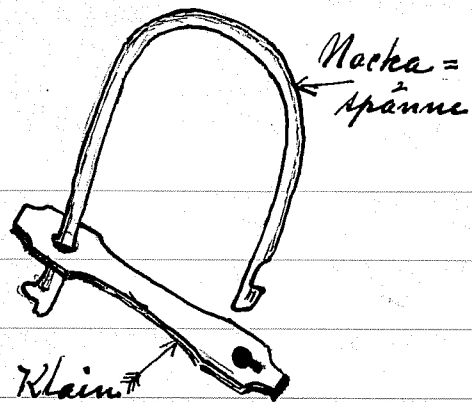
I Klainen bandes lilländan av en björkvidja, vars vridna stammar stack ut genom ett stort hål i väggskiften, mittför där kor skulle stå. När så Klainen knäpps om halsen på kor, kom kor ingenstans, längre än vidjan nåckte. Teckningen här bredvid visar hur metoden tog sig ut. Såväl Klainar av denna art, som även sättet att binda ojuren med vidjor istället för rep eller ketting brukades hela 1860 talet på de flesta torpställen. Sen försvann vidjorna totalt. Men Klainar av trä brukas på något ställe ännu.

"Vidskepliga personer gjorde hela Klainen av flygrönsträ."

4189

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

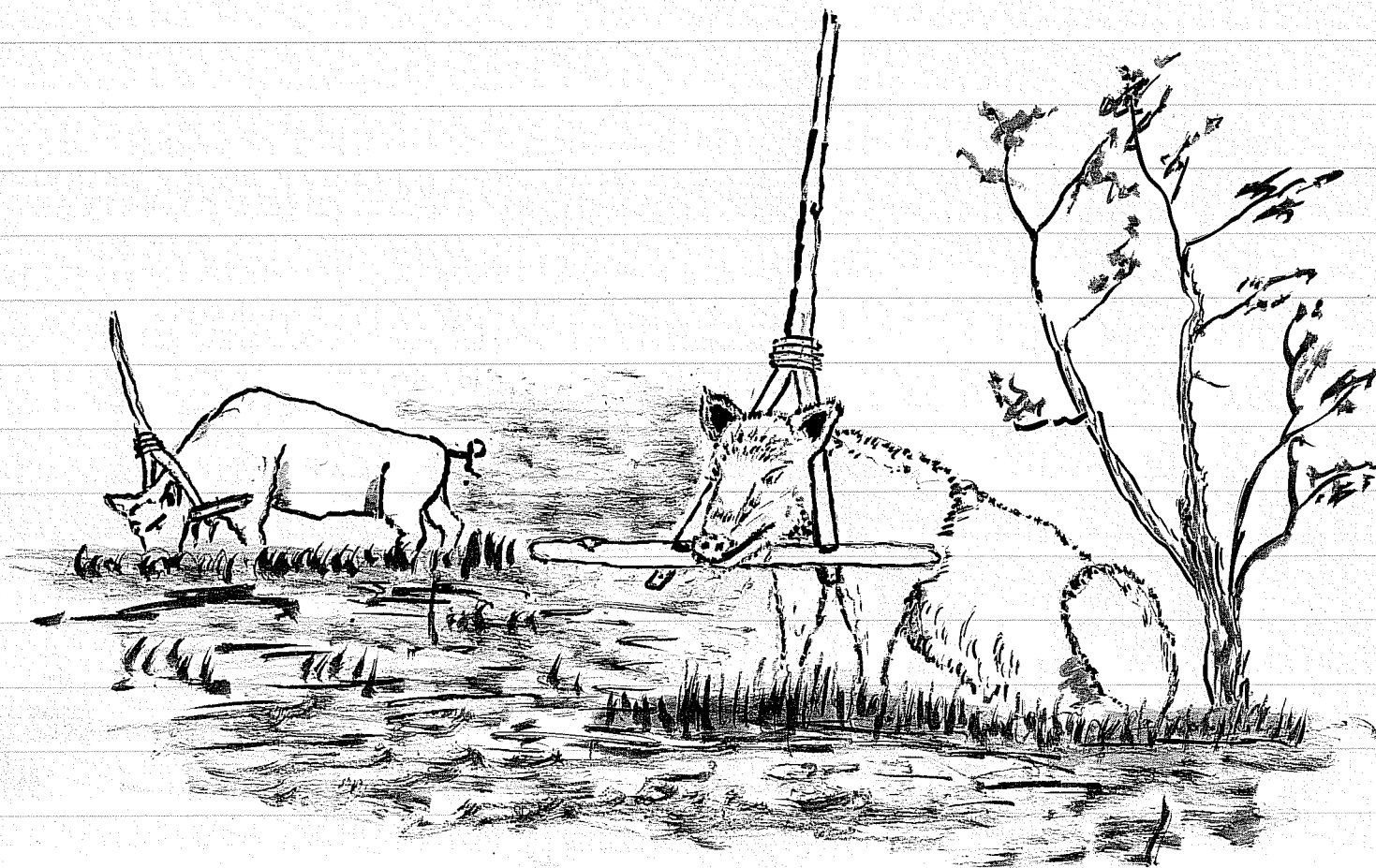
34

4189

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

35

Ivin med grisok

"Vaitchore"

4189

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

36

Med matkorg på ryggen, blåsar i barklur.

